
SAHADA LABORATUVAR DENEYLERİ

Burak Kağan DEMİRTAŞ¹

1. Giriş

Deneysel ekonomi alanındaki çalışmalarda kullanılan deneysel yöntemlere bakıldığında bu yöntemlerin en genel hali ile laboratuvar ve saha deneyleri olarak sınıflandırıldıkları görülmektedir. Şüphesiz ki bu iki yöntemin de birbirine kıyasla avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

Laboratuvar deneylerinde, yaratılan suni bir ortamda, teşvikler yardımıyla deney katılımcılarının çalışmanın konusu ile ilgili kararlar vermeleri istenirken (Falk ve Fehr, 2003), saha deneylerinde katılımcılar doğal ortamlarında (örneğin bir işyerinde) gözlenerek çalışmayla ilgili veriler toplanmaktadır (Harrison ve List, 2004). Laboratuvar deneylerinin temel avantajı, araştırmacının deneyin yürütüldüğü çevre ve deneyin konusu olan değişken üzerindeki kontrolüdür denebilir. Sıradan bir laboratuvar deneyi üniversitelerin deneysel ekonomi laboratuvarlarında üniversite öğrencileriyle yürütülmektedir. Bu da beraberinde bazı eleştirileri getirmektedir. Üniversite öğrencilerinin toplumu temsil anlamında iyi bir örneklem olmadığı ve laboratuvar deneylerinden elde edilen sonuçların harici geçerlilik açısından problemli olabileceği iddia edilmektedir (Gneezy ve Imas, 2017). Diğer taraftan saha deneylerinden elde edilen sonuçlar harici geçerlilik açısından avantajlı olsa da deney süresince araştırmacının kontrol gücünün az olması sebebiyle dâhili geçerlilik ile ilgili endişeler yaratmaktadır (Aziz, 2017).

Literatüre bakıldığında laboratuvar ve saha deneyleri gibi iki deneysel yöntem arasında başka deneysel yöntemlerin de var olduğu ve bu yöntemlerin sınıflandırılması konusunda da tartışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Bu tartışmalardan bir tanesi de hem laboratuvar deneylerinin avantajlarını hem de saha deneylerinin avantajlarını barındıran, görece yeni

¹ Öğr. Gör. Dr., Abdullah Gül Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ekonomi Bölümü, burakkagan.demirtas@agu.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0001-9477-8128>

kullanılmaya başlanmış bir terim olan sahada laboratuvar deneyleri ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı da sahada laboratuvar deneyleri ile ilgili tartışmalara değinmek, bu deney tipinin özellikleri ile ilgili bilgi vermek ve deneysel ekonomi alanında Türkçe yazına katkı sunmaktır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında deneysel yöntemlerin sınıflandırılması ile ilgili tartışmalar sahada laboratuvar deneyleri ekseninde açıklanmaktadır. Sonrasında yer alan Literatürden Örnekler bölümünde ise sahada laboratuvar deneylerine örnek olarak verilebilecek olan bazı çalışmaların deneysel tasarımları incelenmektedir. Son olarak da çalışmanın özetlendiği Sonuç bölümü yer almaktadır.

2. Ekonomide Deneysel Yöntemler ve Sahada Laboratuvar Deneyleri

Ekonomi biliminde kullanılan deneysel yöntemlerin farklı kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Ancak bu farklılıklara bakıldığında laboratuvar deneyleri ile ilgili önemli oranda biz uzlaşısı olduğu söylenebilir. Laboratuvar deneyleri çoğunlukla üniversitelerdeki deneysel ekonomi laboratuvarlarında üniversite öğrencileriyle yürütülen², araştırmacının çalışmanın amacına uygun olarak deneyi tasarlayabildiği hem değişkenler hem de çevre üzerinde araştırmacının kontrolünün olduğu ve deney katılımcılarının bir araştırmacının parçası olduklarının farkında oldukları bir deneysel yöntem olarak açıklanabilir.

Deneysel yöntemlerin sınıflandırılmasındaki tartışmaların temel odağının saha deneyleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Harrison ve List (2004: 1012)'ye göre saha deneylerini belirleyen 6 kriter vardır: (i) deney katılımcılarının niteliği, (ii) katılımcılardan elde edilen bilginin niteliği, (iii) ürünün niteliği, (iv) göreve ya da işleme dair uygulanan kurallarının niteliği, (v) teşvik miktarının niteliği (vi), katılımcıların görev aldığı çevrenin niteliği. Bu yaklaşım altında Harrison ve List (2004) saha deneylerini üç başlık altında farklılaştırmaktadırlar. Bunlardan birincisi yapay saha deneyi olarak Türkçeye çevrilebilecek olan ve İngilizcede *artefactual field*

² Deneysel ekonomi literatüründe deneylere katılım gösteren üniversite öğrencileri için standart denek havuzu (*standard subject pool*) ifadesi kullanırken öğrenci olmayan katılımcılar için (örn. CEO'lar, işçiler, yöneticiler vb.) standart olmayan denek havuzu (*non-standard subject pool*) ibaresi kullanılmaktadır (bkz: Alatas vd., 2009; Angerer vd., 2021). Çalışmanın bundan sonraki kısmında da bu ifadeler bu anlamlarda kullanılacaklardır.

experiment olarak kullanılmakta olan deney tipidir.³ Bu yaklaşımda yapay saha deneyi, yukarıda özellikleri kısaca bahsedilmiş olan laboratuvar deneyiyle benzer olmakla birlikte, deney katılımcılarının üniversite öğrencilerinden değil çalışmanın konusuyla ilgili olan kişilerden seçilerek yürütüldüğü deney tipidir. Bir başka deyişle bu deney türü laboratuvar deneylerinin standart olmayan denek havuzu katılımcıları ile yürütüldüğü versiyonudur.

Harrison ve List (2004)'ün sınıflandırmasındaki bir diğer saha deneyi türü ise çerçevelenmiş saha deneyi olarak Türkçeye çevrilebilecek olan ve İngilizcesi *framed field experiment* olarak adlandırılan deney türüdür. Bu saha deneyi tipi de yapay saha deneyiyle benzer olmakla birlikte deney sahada yürütülmekte ve deney katılımcılarının kullanacağı bilgi, ürün ya da gerçekleştireceği görev gerçek hayata daha uygun olarak seçilmektedir. Bu sınıflandırmadaki son saha deneyi tipi de doğal saha deneyi olarak Türkçede yer alan ve İngilizcesi *natural field experiment* olarak kullanılan saha deneyidir. Bu deney tipi ise çerçevelenmiş saha deneyiyle benzer olmakla birlikte, denekler görevleri doğal ortamlarında, kendilerinin dâhil olduğu akademik bir çalışmanın yürütüldüğünün farkında olmadan yapmaktadırlar.⁴

Harrison ve List'in sınıflandırması arasındaki farkı daha net anlayabilmek için şöyle bir örnek kullanılabilir. Araştırmacı işçi davranışı üzerine bir araştırma sorusuna cevap bulmak için deney yürütecek olsun. Eğer araştırma sorusuyla ilgili bir deneysel tasarım hazırlayıp bunu üniversitedeki deneysel ekonomi laboratuvarında üniversite öğrencileri ile yürütür ise bu sınıflandırmaya göre bu bir laboratuvar deneyidir. Eğer aynı deney yine üniversitedeki deneysel ekonomi laboratuvarında, üniversite öğrencileri yerine gündelik hayatlarında gerçekten de işçi olan bireylerle

³ Türkçe literatürde deneysel ekonomi alanında çok fazla çalışma yer almadığından, deneysel ekonomiye dair birçok terimin Türkçe karşılığı henüz net olarak belirlenmiş değildir. Bu çalışmada da bazı terimlerin Türkçe karşılıkları –bilindiği kadarıyla- ilk kez kullanılmaktadır. Bu terimlerin Türkçedeki karşılıkları için daha iyi çeviri tercihleri muhtemel olmakla birlikte mevcut durum itibarıyla yazarın tercihinine göre kullanılmak durumunda kalmıştır.

⁴ Bazı sınıflandırmalarda bu deney türünün de doğal deney (*natural experiment*) ve doğal saha deneyi (*natural field experiment*) olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir (bkz: List ve Rasul, 2011). Bu iki deney tipi arasındaki fark araştırmacının sürece müdahalesi olup olmaması ile ilgilidir. Örneğin ücret artışının çalışan performansına etkisi üzerine yapılacak bir çalışma için işveren araştırmacının talebi üzerine ücretlerde kısa süreli bir artış yapılabilir. Bu durum doğal saha deneyi olarak kabul edilmektedir. Ancak asgari ücretteki bir artışın çalışan performansına etkisi üzerine yapılacak bir çalışma düşünülürse, bu durumda ücret artışının araştırmacının talebi ya da müdahalesi doğrultusunda değil tamamen dışsal bir şok olarak gerçekleştiği görülecektir. Bu durum da doğal deney olarak nitelendirilmektedir.

yürütülürse bu deney bu sınıflandırmada yapay saha deneyi olarak kabul edilmektedir. Eğer ki araştırma sorusu için hazırlanan deney standart olmayan katılımcılarla, sahada ve gündelik hayatta karşılığı olan bir iş ile yapılıyorsa bu da çerçevelenmiş saha deneyi olarak kabul edilmektedir. Burada önemli olan bir diğer nokta da bahsi geçen üç deney tipinde de katılımcılar bir araştırmanın parçası olduklarının farkındadırlar. Son olarak eğer ki deney gerçek bir işyerinde diğer bir deyişle işçilerin doğal çalışma ortamlarında yürütülür ve işçiler de bir araştırmanın içinde yer aldıklarını bilmezlerse bu deney de doğal saha deneyine karşılık gelmektedir.

Bir süredir literatürde bu deney tiplerinin yanı sıra sahada laboratuvar deneyleri (*lab-in-the-field experiments*) teriminin de kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Ancak sahada laboratuvar deneylerinin bu sınıflandırılmaların neresinde durduğu da tartışmalıdır. Gneezy ve Imas (2017)'ye göre sahada laboratuvar deneyleri yukarıdaki sınıflandırmada bir saha deneyi tipi olmakla birlikte yapay saha deneyi olarak adlandırılan yöntemle denk düşmektedir. Zira Harrison ve List (2004)'ün çalışmalarında yapay saha deneyine örnek olarak verdikleri çalışma için yürütülen deney, sıradan bir deneysel ekonomi laboratuvarında yürütülmek yerine bir otelde ve üniversite öğrencileri yerine popülasyonu daha iyi temsil edecek farklı nitelikteki katılımcılarla yürütülmüştür. Harrison ve List'in sınıflandırmasına göre laboratuvar deneyinin üniversite öğrencileri yerine araştırmanın hedef kitesinden insanlarla yürütülmesi sahada laboratuvar deneyi için yeterli gelmektedir (Gneezy ve Imas, 2017).

Harrison ve List'in yaklaşımının literatürde tartışıldığı görülmektedir. Gneezy ve Imas (2017) deney katılımcılarının niteliğinin bir deneyi saha deneyi yapmaya yetmeyeceğini dile getirmektedirler. Örneğin bir üniversitenin deneysel ekonomi laboratuvarında standart olmayan bir katılımcı grubuyla yürütülen deney Harrison ve List (2004)'e göre yapay saha deneyi sınıfına düşerken Gneezy ve Imas (2017) ise bunun bir laboratuvar deneyi olduğunu dile getirmektedirler. Diğer taraftan Gneezy ve Imas (2017) bir deneyin saha deneyi türüne dâhil olması için ekonomi laboratuvarından dışında bir yerde yapılıyor olmasının da yeterli olmayacağını dile getirmektedirler.

Charness vd. (2013) ise tartışmaya yeni bir terim ile katılmışlardır. Charness vd. (2013)'e göre bir deneyin laboratuvar deneyi mi yoksa saha deneyi mi olduğuna karar verebilmek için katılımcıların ve deneyin yürütüldüğü ortamın niteliği de yeterli olmamaktadır. Onların yaklaşımına göre bir deneyin saha deneyi sınıfına dâhil olabilmesi için yukarıdaki iki

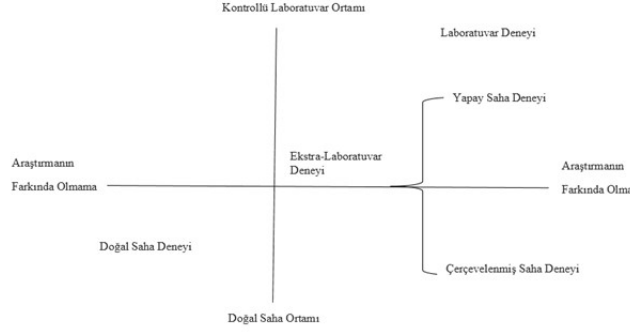
özelliğın yanında katılımcıların bir araştırmanın parçası olduklarının farkında olmamaları gerekmektedir. Ayrıca deneyin ilgi alanına giren konu/uygulama/politikanın da araştırmacının isteğı ya da ihtiyacı sebebiyle mi (doğal saha deneyi) uygulanacağı yoksa dışsal bir şok/müdahale sonucunda mı uygulanacağı (doğal deney) da deneyin niteliğinin saha deneyine uygun olup olmadığını belirlemek için önemli bir noktadır.

Charness vd. (2013) çalışmalarında Gneezy vd. (2004)'ün deneysel tasarımını incelemişlerdir. Bu deney restorandaki katılımcıların hesapları bireysel olarak ödemeleri ve grup için gelen toplam hesabı eşit şekilde bölüşerek ödemeleri halindeki tüketim tercihlerini karşılaştırmaktadır. Deney bir üniversitedeki laboratuvarda yürütülmeyip gerçek bir restoranda yürütülmüştür. Hem deneyin yürütüldüğü ortam hem de katılımcılar açısından bakıldığında bu deney Harrison ve List (2004) sınıflandırmasına göre saha deneylerinden birine karşılık gelmektedir. Oysa Charness vd. (2013)'e göre ise bu bir saha deneyi tipi değildir. Zira deney katılımcıları sürecin doğal olarak işleyişinden farklı olduğunun yani ortamda bir araştırmanın varlığının farkındadırlar. Onlar bu deney tipi için yeni bir terim kullanmayı tercih etmişlerdir: Ekstra-laboratuvar deneyleri (*extra-lab experiments*).

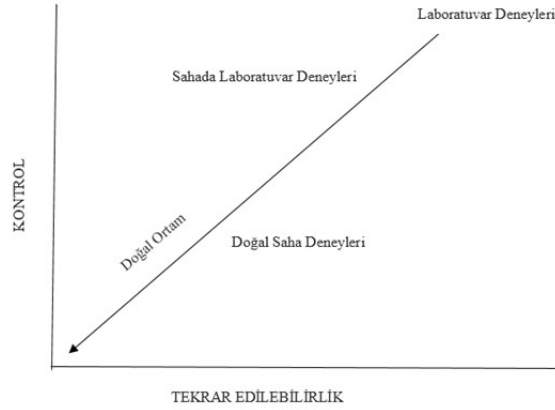
Gangadharan vd. (2022) ise Harrison ve List'in sınıflandırmasındaki yapay saha deneyleri ile çerçevesiz saha deneylerinin ve Charness vd. (2013)'ün sınıflandırmasındaki ekstra- laboratuvar deneylerinin üçünün de sahada laboratuvar deneylerine karşılık gelebileceğini dile getirmektedirler. Şu ana kadar yukarıda açıklanan deney katılımcılarının niteliğı ve deneyin yürütüldüğü ortam tartışmalarına ek olarak Gangadharan vd. (2022) de deneylerin niteliklerini araştırmacının kontrol gücü, katılımcıların deney yürütüldüğünün ne kadar farkında oldukları ve tekrar edilebilirlik üzerinden tartışmakta ve bunu aşağıdaki iki görsel ile özetlemektedirler.⁵ Yukarıda da bahsedildiğı üzere- her ne kadar kontrol gücü ve doğal ortam olması özellikleri bakımından aralarında bazı farklılıklar olsa da- Gangadharan vd. (2022) tarafından ekstra-laboratuvar deneyleri, yapay saha deneyleri ve çerçevesiz saha deneylerinin üçü de sahada laboratuvar deneyi olarak kabul edilmektedir.

⁵ Her iki görsel de Gangadharan vd. (2022)'den Türkçeye çevrilmiştir. Her iki görselin de orijinalinde iki farklı deney tipi daha tanımlanmış olmakla birlikte konuyu daha karmaşıklaştırılacağı ve çalışmaya katkı sağlamayacakları düşünüldüğünden Türkçe görselde sadece yukarıda adı geçen deney tiplerine yer verilmiştir.

Şekil-1

Şekil-2

Bütün bu tartışmalar ışığında bu çalışma kapsamında sahada laboratuvar deneyleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır. Öncelikle Harrison ve List (2004)'ün deneysel ekonomi laboratuvarlarında standart olmayan katılımcılarla yürütülen deneyleri sınıflandırmak için kullandığı yapay saha deneylerinin sahada laboratuvar deneyleri gibi ayrı bir isim altında değerlendirilmemesi gerektiğine inanılmaktadır. Zira bir laboratuvar deneyini belirleyen öncelikli etken deneyin öğrencilerle yapılıp yapılmaması değil deney sürecindeki araştırmacının kontrol gücüdür. Bu deneylerin üniversite öğrencileriyle yürütülmesinin sebebi o deneyi laboratuvar deneyi sınıfına dâhil edebilmek için değil başka nedenlerdir. Bu nedenleri üniversite öğrencileriyle laboratuvar deneyi yürütmenin maliyetinin görece düşük olması, üniversite kampüslerinde daha az emekle kolaylıkla bulunabilmeleri ve deneye davet edilebilmeleri, deneyin kurallarını daha kolay anlayıp deneye adapte olabilmeleri şeklinde açıklayabiliriz (Falk ve

Fehr, 2003: 401). Bu yüzden Gneezy ve Imas (2017)'nin de dile getirdiği gibi bir deneysel ekonomi laboratuvarında standart olmayan katılımcılarla yürütülen deneyin de laboratuvar deneyi olarak adlandırılması gerektiğine inanılmaktadır. Diğer taraftan laboratuvar dışında, standart olmayan katılımcılarla yürütülen deneylerin ise sahada laboratuvar deneyleri için daha uygun bir sınıflandırma olduğu düşünülmektedir.

Buradaki bir diğer önemli konu da katılımcıların araştırmanın farkında olup olmamalarıdır. Katılımcıların laboratuvar dışında, araştırmanın farkında olmadıkları bir deney doğal saha deneyi kavramına uygun olmaktadır. Bu sebeple eğer doğal saha deneyinden farklı olarak sahada laboratuvar deneyi gibi bir deney türü tanımlanacaksa burada bir farklılık olması ve katılımcıların bir araştırmanın parçası olduklarının farkında olmaları gerektiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında, sahada laboratuvar deneylerini yukarıda açıklanan çerçevelenmiş saha deneyi ve ekstra-laboratuvar deneylerine denk şekilde sınıflandırmanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

3. Literatürden Örnekler

Bu başlık altında, bu çalışmada açıklanan sahada laboratuvar deneyi özelliklerine uygun olan deneysel çalışmalardan örnekler açıklanacaktır. Buradaki asıl amaç sahada laboratuvar deneylerini örneklendirmek olduğundan, çalışmaların önemi, motivasyonu ya da sonuçlarından ziyade deneysel tasarım ve özelliklerine odaklanılmaktadır.

Koudstaal vd. (2016) girişimcilerin risk davranışlarını yönetici ve çalışanlarla karşılaştırmış ve girişimcilerin risk tercihlerinin farklı olup olmadığını incelemişlerdir. Deney çevrimiçi ortamda 2288 kişi ile yürütülmüştür. Katılımcılar hayattaki işlerine göre (girişimci, yönetici ya da işçi) deney gruplarına atanmışlardır. Deney, katılımcıların riskten kaçınma, belirsizlikten kaçınma ve kayıptan kaçınma tercihlerini ölçmeye dayalı olarak tasarlanmıştır. Bunun için katılımcılara farklı riskli durumlar verilmiş ve hangilerini tercih edecekleri sorulmuştur. Katılımcılar arasından rastgele olarak seçilen kişilere, deney süresince yaptıkları tercihlere göre 90 ve 675 avro arasında kazanç sağlanarak teşvik sağlanmıştır. Kazananların belirlenmesi deney bittikten sonra noter aracılığı ile yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre girişimciler kendilerini yönetici ve işçilere kıyasla riskten daha az kaçınan bireyler olarak görmektedirler.

Siddique ve Vlassopoulos (2020) ise etnik olarak azınlıkta olmanın rekabetten kaçınma davranışı üzerinde etkisi olup olmadığını anlamak için

sahada laboratuvar deneyi yürütmüşlerdir. Deney Bangladeş'in kırsal alanında iki farklı etnik kökenden (Bengali ve Santal) olan insanlarla yürütülmüştür. Gerçek hayatta deneyin yürütüldüğü coğrafyada Bengali etnik kökenli bireyler çoğunluk durumundayken Santal etnik kökenli bireyler azınlık durumundadırlar. Deney birbirine yakın 6 köyde yürütülmüştür. Köy halkı hem reklamlarla hem de birebir görüşmelerle deney hakkında bilgilendirilmiş ve deneye davet edilmişlerdir. Deney için her köyde okul, kilise ya da resmi kurumların olduğu binalarda laboratuvar ortamı yaratılmaya çalışılmış ve deney oturumları buralarda yürütülmüştür.

Deneyin her bir oturumunda 24 katılımcı yer almıştır. Bu katılımcılar altışarlı gruplara ayrılmışlardır. Bir deney uygulamasında tüm gruplar homojen (ya altı kişinin altısı da Bengali ya da altısı da Santal), bir deney uygulamasında altı kişilik grupların dördü Santal iken ikisi Bengali, diğer deney uygulamasında ise dördü Bengali iken ikisi Santal olarak ayarlanmıştır.

Bu deneysel çalışma ile gerçek hayatta azınlık (çoğunluk) olan etnik grupların deney ortamında çoğunluk (azınlık) olduklarındaki davranışları incelenmektedir. Deney gerçek-emek deneyine dayalı bir tasarımı içermektedir. Diğer bir deyişle her bir katılımcı deney için belirlenmiş bir iş üzerinde çalışmışlardır. Bu iş, içinde mercimek ve pirinç olan kâsedan 60 saniyelik süre içinde mercimekleri ayırmaya dayanmaktadır. Kâsedan alınan mercimek sayısı katılımcının performansını göstermektedir. Katılımcıların rekabetten kaçma davranışını ölçmek için ise şöyle bir yöntem uygulanmıştır: Katılımcılara parça-başı çalışmak mı yoksa içinde buldukları altı kişilik grup içindeki yarışmaya/turnuvaya katılmak mı istedikleri sorulmuştur. Her katılımcı tercih ettiği yöntem üzerinden kazanç sağlamıştır. Eğer katılımcı parça-başı ödeme sistemini tercih ederse 60 saniyelik süre içinde ayırdığı her bir mercimek için 5 Taka kazanacaktır. Turnuva tercih eden katılımcılar ise eğer içinde bulunduğu grup içinde en iyi performansı gösterirlerse ayırdıkları her bir mercimek için 30 taka, eğer grup içinde en iyi performansı gösterememişler ise hiçbir şey kazanamamaktadırlar.

Çalışmanın sonuçlarına göre Santal etnik kökenli bireyler eğer grup içinde azınlıksa rekabetten daha çok kaçınmaktadırlar. Tam tersi olarak eğer Bengali etnik kökenli bireyler sayıca azınlık durumundaysalar daha çok rekabet etmeyi tercih etmektedirler.

Gupta vd. (2018) de dinsel kimliğin önemli bir sosyal norm olan güvenme ve güvenilir olma üzerindeki etkileriyle ilgili bir sahada

laboratuvar deneyi yürütmüşlerdir. Deney Bangladeş ve Hindistan'ın Batı Bengal bölgesinde yürütülmüştür. Bangladeş kısmında yürütülecek deneyler için Müslüman nüfusun çoğunlukta Hindu nüfusun ise azınlıkta olduğu köylerden rastgele olarak bazıları seçilmiştir. Batı Bengal'de ise Hindular çoğunluk iken Müslümanlar azınlık durumundadır. Her iki bölgede de çoğunluk olan gruplar nüfusun %97'den fazlasını oluşturmaktadırlar. Ayrıca bu iki din dışında, söz konusu topluluklarda Hristiyan ve Budist kişiler de yaşamaktadırlar.

Deney katılımcıları çalışma için köylerde oluşturulan alanlarda toplanmış ve kendilerine oynatılacak oyunlar için birileriyle eşleştirilecekleri ancak eşleştirilecekleri kişilerin kendi köylerinden olmayacağı bilgisi verilmiştir. Deney dört uygulamadan oluşmaktadır. İlk uygulamada yer alan katılımcılara rastgele olarak biriyle eşleştirilecekleri, bu kişinin kendisiyle aynı dinden olacağını ancak diğer bir köyde ikamet ettiği bilgisi verilmiştir. İkinci ve üçüncü uygulamada yer alan katılımcılara da rastgele olarak biriyle eşleştirilecekleri, bu kişinin farklı dine mensup olacağı ve diğer bir köyde yaşadığı söylenmiştir. Dördüncü uygulamada ise katılımcılar yine diğer köylerden olmak üzere Hindu-Hindu, Müslüman-Müslüman, Hindu-Müslüman ve Müslüman-Hindu olarak eşleştirilmişlerdir. Katılımcılara güven oyunu ve diktatör oyunu oynatılmış, katılımcıların risk tercihleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları, bireyin güven duyma ve güvenilir olma konusundaki davranışlarını sadece dini gerekçelerle değil aynı zamanda toplum içindeki statülerine göre de belirlediklerini göstermektedir.

Gong vd. (2015) ise Güneybatı Çin'de Mosuo ve Yi kabilelerinden katılımcılarla bir sahada laboratuvar deneyi yürütmüşlerdir. Bu kabilelerin özelliği ise Mosuo kabilesinin anaerkil yapıda olmasına karşın Yi kabilesinin ataerkil yapıda olmasıdır. Deneyin amacı deneysel ekonomi alanında sıkça kullanılan diktatör oyununun sonuçları açısından farklı yapıdaki toplumlarda cinsiyetler arasında bir farklılık olup olmadığını analiz etmektir. Deney oturumları kabilelerin yaşam alanlarındaki sınıf benzeri yerlerde yürütülmüştür. Deneyin her bir oturumunda aynı cinsiyetten 7 kişi yer almıştır. Katılımcılar kendilerine sunulan 7 zarftan birini seçmişlerdir. 7 zarftan 6'sının içinde 10 Yuan bir tanesinde ise kağıt para görünümünde kağıt parçaları bulunmaktadır.⁶ Katılımcılar zarfını seçtikten sonra perde

⁶ Zarflardan bir tanesine para konmamasının sebebi diktatör rolündeki katılımcıların suçluluk psikolojisinden etkilenmemesi ve eğer tüm parayı kendilerine almak istiyorlar ise almalarını teşvik etmektir. Zira paranın tümünü kendine alan bir diktatör, eşleştiği kişinin zarftan para çıkmadığı için mi kendisiyle hiç para paylaşmadığını yoksa paranın tamamını

arkasına geçip zarfın içinden para çıktıysa bunun istediğini kadarını kendine alıp geriye kalanını da eşleştigi kişiye verilmek üzere zarfta bırakmaktadır. Herkes kararını verdikten ve oturum bittikten sonra zarflar kontrol edilip veriler kaydedilmiştir. Katılımcılara eşleşecekleri kişinin erkek ya da kadın olabileceğini ve bunun rastgele olarak belirleneceği bilgisi verilmiştir. Katılımcıların kararları kaydedildikten sonra diğer gruptaki katılımcıların eşleştikleri kişiler tarafından yapılan paylaşım miktarınca ödemeleri yapıp deney sonlandırılmıştır. Deneyin sonuçlarına göre anaerik toplumsal yapıda erkekler kadınlara nazaran daha paylaşımcı iken ataerik yapıda cinsiyetler arasında bir farklılık bulunmamıştır.

Andersen vd. (2013) ise kadınların erkeklerden daha az rekabetçi olduklarına dair literatürde bulunan bulgularla ilgili olarak ataerik ve anaerik olan topluluklarda bir sahada laboratuvar deneyi yürütmüşlerdir. Çalışmanın ana amacı çocukların rekabetçi tutumlarının doğuştan itibaren mi geldiğini yoksa içinde yaşadıkları toplumun yapısı gereği belirli bir süre sonra mı şekillendiğini analiz etmektir. Bunun için Hindistan'ın Meghalaya bölgesindeki anaerik olan Khasi kabilesi ile ataerik olan Kharbi kabilesinde yaşayan 7-15 yaş arasındaki çocuklarla sahada laboratuvar deneyi yürütmüşlerdir.

Deneydeki görev belirli bir mesafeden (10 feet) tenis topunu kovaya sokabilmek üzerine kuruludur. Katılımcılara iki seçenek sunulmuştur: (i) 5 kez denemek üzere topu kovaya sokabildikleri her bir top için 10 Rupı kazanacaklardır, (ii) eşleşecekleri kişiyle yarışmak. Eğer katılımcı yarışmayı tercih ederse ve rakibinden daha iyi (kötü) performans gösterirse her başarılı atış için 30 Rupı (0 Rupı) kazanacaktır. Katılımcılar bu iki seçenekten birini tercih etmek durumundadırlar.

Çalışmanın sonuçlarına göre anaerik yapıdaki toplumda yaşla beraber rekabet eğiliminde bir değişim gözlenmezken, ataerik toplumda kız ve erkek çocuklardaki rekabet eğilimi ergenlik dönemlerinde farklılaşmaya başlamaktadır. Bu toplumda yaş ilerledikçe erkekler daha rekabetçi hale gelirken kız çocukları daha az rekabetçi hale gelmektedirler.

kendisine almak istediği için mi hiç paylaşımında bulunmadığını bilemeyeceğinin farkında olacaktır.

4. Sonuç

Bu çalışmada sahada laboratuvar deneyleri ile ilgili tartışmalar ekseninde sahada laboratuvar deneylerinin özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün bu tartışmalara bakıldığında deneysel yöntemlerin sınıflandırılmasında çoğunlukla şu üç konu başlığının tartışıldığı görülmektedir: Deneyin yapıldığı ortam, deney katılımcılarının niteliği ve katılımcıların araştırmanın farkında olup olmadıkları.

Bu üç ana konu başlığı değerlendirildiğinde sahada laboratuvar deneyinin şu özelliklere sahip olması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Öncelikle üniversitelerdeki deneysel ekonomi laboratuvarlarında standart olmayan deneklerle yürütülen deneylerin de laboratuvar deneyi olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple deneylerin sahada yürütülmesi sahada laboratuvar deneyleri için önemli bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan katılımcıların bir çalışmanın içinde bulduklarının farkında olmaları da sahada laboratuvar deneyleri için bir diğer önemli özelliktir zira bunun farkında olmamaları halinde bu deney tipinin doğal saha deneylerine daha yakın olacağı düşünülmektedir. Tartışmanın odağındaki katılımcıların niteliği ile ilgili olarak da standart olmayan bir denek havuzunun tercih edilmesi yine bu deney tipi için önemli bir kıstastır.

KAYNAKÇA

- Alatas, V., Cameron, L., Chaudhuri, A., Erkal, N., ve Gangadharan, L. (2009). Subject Pool Effects in a Corruption Experiment: A comparison of Indonesian Public Servants and Indonesian Students, *Experimental Economics*, 12, 113-132.
- Andersen, S., Ertac, S., Gneezy, U., List, J., ve Maximiano, S. (2013). Gender, Competitiveness and Socialization at a Young Age: Evidence from a Matrilineal and a Patriarchal Society, *The Review of Economics and Statistics*, 95(4), 1438-1443.
- Angerer, S., Glätzle-Rützle, D. ve Waibel, C. (2021). Trust in Health Care Credence Goods: Experimental Evidence on Framing and Subject Pool Effects, (Erişim: 7 Ağustos 2022), <https://ssrn.com/abstract=3815688>
- Aziz, H. A. (2017). Comparison Between Field Research and Controlled Laboratory Research, *Archive of Clinical and Biomedical Research*, 1, 101-104.

- Charness, G., Gneezy, U. ve Imas, A. (2013). Experimental Methods: Eliciting Risk Preferences. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 87, 43-51.
- Charness, G., Gneezy, U., ve Kuhn, M. (2013). Experimental Methods: Extra-laboratory Experiments Extending the Reach of Experimental Economics, *Journal of Economic Behaviour and Organization*, 91, 93-100.
- Falk, A. ve Fehr, E. (2003), Why Labour Market Experiments?, *Labour Economics*, 10(4), 399-406.
- Gangadharan, L., Jain, T., Maitra, P., ve Vecchi, J. (2022). Lab-in-the-feld Experiments: Perspectives from Research on Gender, *The Japanese Economic Review*, 73, 31-59.
- Gneezy, U., Haruvy, E., ve Yafe, H. (2004). The Inefficiency of Splitting the Bill, *Economic Journal*, 114 (495), 265-280.
- Gneezy, U., ve Imas, A. (2017). Lab in the Field: Measuring Preferences in the Wild. In: A. Banerjee ve E. Duflo (eds), *Handbook of Economic Field Experiments*. North Holland: Elsevier Ltd.
- Gong, B., Yan, H. ve Yang, C. (2015). Gender Differences in the Dictator Experiment: Evidence from the Matrilineal Mosuo and the Patriarchal Yi, *Experimental Economics*, 18, 302-313.
- Gupta, G., Mahmud, M., Maitra, P., Mitra, S., ve Neelim, A. (2018). Religion, Minority Status and Trust: Evidence from a Field Experiment, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 146, 180-205.
- Harrison, G. W., ve List, J. A. (2004). Field Experiments, *Journal of Economic Literature*, 42(4), 1009-1055.
- Koudstaal, M., Sloof, R., ve van Praag, C. M. (2016). Risk, Uncertainty and Entrepreneurship: Evidence from A Large Lab-in-the-field Experiment, *Management Science*, 62, 2897-2915.
- List, J. A., ve Rasul, I. (2011). Field Experiments in Labor Economics. *Handbook of Labor Economics*, (eds.) Orley Ashenfelter ve David Card, Amsterdam and San Diego: Elsevier, North-Holland.
- Siddique, A., ve Vlassopoulos, M. (2020). Competitive Preferences and Ethnicity: Experimental Evidence from Bangladesh, *Economic Journal*, 130(627), 793-821.